

րենց հին հնչումները և այժմ եւրոպական աշխարհի կողմէ իրրեւ գառաւորան ճանչցուած հնչումները ճիշդ չեն: Այս կորուստին իբր պատճառ կը ցուցնէ եւրոպայի կրած զանազան պատմական վերիվայրումները՝ բարբարոսաց արշաւանքով, են, հին գարերէն ասդին: Բայց այդ վերիվայրումները ո՛րքան ալ մեծ ազդեցութիւն ունեցան եւրոպական լեզուներու վրայ, ակադեմական զպրոթիւնը, վանքերու մեկուսացեալ շրջանակներուն մէջ պահուած, չէր կրնար շատ ազդեցիլ անգրագէտ խաւերու մէջ յառաջ եկած յեղաշրջումներէն: Այո՛, գաւառական աղաւաղ հնչումներ տիրապետեցին, գաւառական լեզուներ ընդհանրապէս, բայց անոնց հետ զուգընթացաբար անկորուստ մնաց լատիններէնը և անոր զպրոթիւնը. ու նոյն երկոյթը պէտք է տեսնենք լատինական գրերու հիմնական հնչմանց խնդրոյն մէջ ևս:

Բայց գլխաւորաբար ուշադրութենէ պէտք չէ վրիպեցնել սա՛ իրողութիւնը՝ թէ Ս. Կիրքը եւրոպացիներէնէ թարգմանուած ըլլալով Քրիստոսէ առաջ յունարէնի, և յետոյ Դ. դարուն վերջը և Ե.ի սկիզբը՝ լատիններէնի, անոր մէջ b, g, d միջակ հնչումներ ներկայացնող եւրոպերէն գրերը՝ փոխադրուած են նոյն եւրոպական միջակ գրերով: Այսպէս՝ (գրերուն թրքահայ արժեքները գործածելով) եւրոպացիներէն բառերը — Պապէլ, Կոս, Տափէս, Փէնիսնա, Փանուէլ, Քալէվ, Հէնոյս, Համաթ, Փոթիֆէր, փաշուր. լատիններէն կ'ըլլան՝ Babylon, Gad, David, Phenenna, Phannuel, Caleb, Henoch, Emath, Putiphare. Նոյներէլ՝ յունարէն Βαβυλών, Γάδ, Δαβιδ, Φεννάννα, Χαλβή, Ένωχ, Αίμαθ, Περεφφρ, Πασχαρ. հայերէն՝ Բաբելոն, Գադ, Դաւիթ, Փեննանա, Փանուէլ, Քաղէբ, Ենոքի, Եմաթ, Պեսափրէս, Պաքոքը:

Պէտք է զիտել թէ լատիններէնը եւրոպերէն p և t ձայները ph և thով կը դարձնէ շատ յաճախ: Բայց ասոր պատճառը պէտք է փնտռել լատիններէնի ներքին ձայնաբանական կառոններուն մէջ, վասնզի ուր որ եւրոպացիներէն ունի B, p, G, c, ևն., հնչումները՝ հոն յունարէնը և հայերէնը կը դնեն Բ և պ, Գ և կ, ևայլն, զիրերը:

Կը յուսանք թէ Հ. Վ. Հաջորանի պիտի չեւէլ ըսելու թէ՛ եւրոպացիներն ալ

փոխած են իրենց գիրերը որպէսզի . . . Տփխիսահայ հնչումը արգարացնեն(․)։ Ինչ որ ասոյց է, (ինչպէս կը հաւատտէ նաև երուսաղէմի ականաւոր անգլիացի երրայագէտը Կանոնիկոս Գոնըրի) յամենայն զէպս սա՛ է թէ եւրոպացիներն մէջ Եի ձայնը քի չի կրնար փոխուած ըլլալ. ու ի հնչում եւրոպերէն B ձայնը՝ յունարէնը և լատիններէնը զարձուցած են B գրով, որով կը հաստատուի՝ լտ. Ե գրին երբ. պ (թրքահայերէն) ձայնին համարժէք եղած ըլլալը: Հ. Վարդան Հապունի կը սխալի նաև և գրին հնչման մասին՝ և զուր տեղ կը պարտաւորուի զէմ երթալ իր սքանչելի կտոնին. ըստ որում՝ մէկ ձայն՝ մէկ գիր, կամ մէկ գիր՝ մէկ ձայն: Բայց այս մասին թերևս ուրիշ ատիթով մը:

ՏԻՐԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ Ն.

ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ

«ԱՐՄԷՆՆԵՐ»ՈՒ ՎԱՐԿԱԾԸ

Ժամանակէ մը ի վեր «Արմէններ» անունով վարկած մը նետուած է հրապարակ, նշանակելու համար անշուշտ — ինչպէս կը որոշակեմ — հին Հայերը, այսինքն՝ նախաքրիստոնէական շրջանի այն Հայերը, որոնք այս անուան չով յիշուած են օտար պատմիչներէ եւ արձանագրութիւններէ:

Ճիշտ է, որ յոյն և լատին պատմիչներ, ինչպէս նաև՝ անոնցմէ աւելի հին ժամանակ՝ Պերսեպոլոյ, Նախշի-Ռուստամի եւ Բեհիստունի բեւոքարական արձանագրութիւններ, «Հայաստան» ըսելու համար՝ Արիկնա անունը գործածած են:

Ասիկա խնդրոյ նիւթ չի կրնար ըլլալ երբեք, քանի որ բացարձակ ճշմարտութիւն մըն է, որ աչքի կը զարնէ: Նոյնը կը տեսնենք նաև արդի լեզուներու մէջ, և կը լսենք արդի ազգերու բերնէ, որոնք

Հայերը կը ճանչնան Armen(ien) կամ Armen-
(ian) և կամ Իրանին— անուանակոչութեամբ,
իսկ երկիրը կ'անուանեն Armenia կամ **آرمينيا**
= «Հայաստան»:

Այս տեղ նկատելի առնուելիք եթէ կէտ
մը կայ, այն է, որ իւրաքանչիւր ազգ և
իւրաքանչիւր երկիր իրեն յատուկ ուղղութիւն
անուանակոչութիւն մը ունի, զոր չեն
ճանչնար օտարներ: Օրինակի համար, հինն
եգիպոսն՝ բնիկ արձանագրութեանց մէջ կը
կոչուէ Kémi, որ անձանօթ է ուրիշ ազ-
գիբուս Վրասան՝ բնիկներու կոչմէ կը կոչ-
ուի Kartli, Արաբացոց կոչմէ՝ **أرض العرب** (Ջուր-
ջան) և **أرض فارس** (Ջուրջան), Թուրքերու կոչ-
մէ՝ **ترکستان** (Կիւրճիստան), յոյն և լատին
պատմիչներէ՝ Iberia, Ռուսաց կոչմէ՝ **Иберия**
գիյա, իսկ ինքնուրուիք կ'անուանեն զայն՝
Georgie, Georgia:

Այսպէս Հայաստանն ալ իր իսկական
բնակչութեան կոչմէ կոչուած է «Հայաս-
տան», իսկ Վրացիներու կոչմէ Somkhétia,
և ուրիշ ազգերէ՝ Armenia:

Հետևաբար, անտեղի է Armen (Արմէն)
կոչել հին հայ ազգը, որուն բնական եր-
կիրը՝ Նոգդատի մօտերը՝ Բոզազ-քէօյի պե-
ղուքներէն հանուած հնդեւրոպական Քիտա-
նացոց սեպագիր պնտկիտներուն վրայ կոչ-
ուած է ինչպէս, որ ըստ Ե. Ֆօրբէրի (E.
Forrer)՝ Հայաստանն է, ըստ որում ինչպե-
տեալ երկիրը կը կազմէր յիշեալ Քիտա-
նացոց արեւելեան զրապին, զոր՝ Քրիստոսէ 2000
տարի յառաջ՝ մաքուղ Փոքր Ասիոյ հետ
իրենց հարկատու դարձուցին Քիտա-
նացոց իրենց զիրենց կ'անուանեն՝ ըստ
Ֆօրբէրի՝ Կանիզեան (Ganisien), իսկ ըստ
Հրոգնիի՝ Նէսեան (nésite)(*):

Արդ, հիթիթագետներու հետ ընդու-
նելով, թէ Քրիստոսէ 2000 տարի յառաջ
Հայաստանի անունը կը կոչուէր ինչպէս,
որ կը գրաւէր դասական մատենագիրներէ
Տայոց և Այրարատեան անուններով յիշ-
ուած նահանգները, — այսինքն Մեծ Հա-
յոց հիւսիսային նահանգները, — կը փոր-
ձուիմ հեթանոսներէ, թէ արդեօք այս Հա-
յերը (= ինչպէս) Փոխաբերութեամբ
հետ միասին՝ Սև ծովի ափերը քերելով Թրա-

կիս տնցած հաստատուած Հայերն են, ո-
րոնք Քրիստոսէ տասը դար յառաջ վերըս-
տին մտած են Ասիա, Բոսֆորի և Հիւլիս-
պոնտոսի նեղուցները կտրելով:

Ասիական հետաքննելի խնդիր մըն է,
որ պիտի լուծուի օր մը, երբ նորանոր
գիւտեր՝ նոր յայտնութիւններ բերեն մեզ,
ինչպէս՝ լիզուսարանական շեռակէտով՝ Թր-
իստիտեան, իսկ պատմական տեսակէտով՝
ինչպէս բերին:

Պէտք ենք ընդունիլ, որ, կ'ըսէ Ֆօր-
բէր, հնդեւրոպական լեզու խօսող Լուվիաց-
ոց եւրոպայէն Փոքր Ասիա կատարած ա-
ռաջին գաղթը՝ քրիստոնէական թուակա-
նէն 3000 տարի յառաջ — թերեւ 4000 ին —
տեղի ունեցած է:

Այս գաղթականները տարածուած են
Փոքր Ասիոյ արևմտեան և հարաւային մա-
սերուն վրայ: Հարաւէն՝ Արշաւա (= Կի-
լիկիա) հասած հաստատուած են նախ, իսկ
յետոյ գաղած են մինչև Կրետէ կղզին, ո-
րուն բնիկ լեզուն յունարէնը չէր, այլ
Լուվիերէնը:

Լուվիացոց երկրորդ և երրորդ ներ-
գաղթով՝ Փոքր Ասիոյ բարձրավանդակին
վրայ հաստատուած են Կանեշեանք, հիմ-
նելով հոն՝ սովորաբար ճիշտական կամ
օհանական կոչուած իսկապէս Կանեշեան
առաջին կայսրութիւնը, Ք.Ա. իրր 2300 ին:

Ուրեմն, ինչպէս (Հայք) առա-
ջին անգամ Ասիա մտած են ո՛չ թէ Փոխ-
գիւսացոց հետ, ինչպէս կ'ընդունէ Հերոդո-
տոս, այլ Լուվիացոց երկրորդ կամ թէ
երրորդ ներգաղթի ժամանակ, Կանեշեա-
ններու հետ, որոնց յարձակութեամբ են-
թարկուած են յետոյ հարկատու դարձած
են անոնց, տեղի տալով բուն յոյսի առջև:

Կ. Յ. ԲԱՍՄԱՅԱՆ

ԽՈՐՀԱՆԴԱՆԻՔ ԵՒ ԽՈՐՀ

Ով որ կ'ապրի անկասկած և, ինչպէս
կ'ըսեն, ըստ բախի, կ'ապրի ինչպէս
Բարդիսի կ'անցին ևն, հաճոյ գգալու հա-
մար, պիտի և նպասակ մը առաջարկել և հաս-
նիլ անոր:

(*) Journal Asiatique, 1931, Ապրիլ-Յունիս, երես 317: